

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN 2545-3998

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL 4, NO 8, STIP, 2019

ГОД. IV, БР. 8
ШТИП, 2019

VOL. IV, NO 8
STIP, 2019

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. 4, Бр. 8
Штип, 2019

Vol. IV, No 8
Stip, 2019

PALMK, VOL 4, NO 8, STIP, 2019

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, С. Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, С. Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delchev University, Faculty of Philology, Stip

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, USA
Tole Belcev, Goce Delchev University, N. Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delchev University, N. Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moskow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Ранко Младеноски (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Ranko Mladenovski (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST

EDITORIAL COUNCIL

Faculty of Philology
Krstev Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal "Palimpsest" is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

13 ПРЕДГОВОР

Марија Леонтиќ, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Marija Leontik, editor of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

17 Марија Леонтиќ

ИМЕНСКАТА ГРУПА ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НЕЈЗИНОТО
ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

NOUN GROUPS IN TURKISH LANGUAGE AND THEIR EQUIVALENCE
IN MACEDONIAN LANGUAGE

25 Виолета Јанушева

ДИЛЕМИ ЗА УПОТРЕБАТА НА ГОЛЕМА БУКВА ВО МАКЕДОНСКИОТ
СТАНДАРДЕН ЈАЗИК

Violeta Janusheva

DILEMMAS REGARDING THE USE OF THE CAPITAL LETTER IN
MACEDONIAN STANDARD LANGUAGE

37 Марија Гркова

УСВОЈУВАЊЕТО НА ПЕРФЕКТОТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО
СТРАНСКИ

Marija Grkova

THE ACQUISITION OF THE PAST INDEFINITE TENSE IN MACEDONIAN
AS A FOREIGN LANGUAGE

47 Надица Негриевска

КОГНИТИВЕН ПРИСТАП ЗА ЗНАЧЕЊЕТО НА ПРЕДЛОЗИТЕ

Nadica Negrievska

THE COGNITIVE APPROACH IN DESCRIBING THE MEANINGS
OF PREPOSITIONS

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

59 Recai Özcan

DİŞİ KURDUN RÜYALARI BAĞLAMINDA CENGİZ AYTMATOV’UN
EDEBİYAT ANLAYIŞI ÜZERİNE TESPİTLER

Recai Özcan

DETERMINATIONS ON CENGİZ AYTMATOV’S UNDERSTANDING
OF LITERATURE IN THE CONTEXT OF SHE-WOLF DREAMS

69 Sara Di Gianvito

«LA CIFRA CHE RISOLVA IN UN CANTO IL MIO GRIDO» GIORGIO BASSANI E LO SPAZIO DEL VERSO

Sara Di Gianvito

«LA CIFRA CHE RISOLVA IN UN CANTO IL MIO GRIDO». GIORGIO BASSANI AND THE SPACE OF POETRY

77 Zorana Kovačević

L'IMMAGINE DELL'ITALIA NELLE LETTERE DALL'ITALIA DI LJUBOMIR NENADOVIĆ

Zorana Kovačević

THE IMAGE OF ITALY IN LJUBOMIR NENADOVIĆ'S LETTERS FROM ITALY

91 Marcella Di Franco

ELIO VITTORINI E CESARE PAVESE: FUGA E RITORNO ALLA TERRA MADRE E ALL'INFANZIA TRA REALTÀ E ASTRAZIONE SIMBOLICA

Marcella Di Franco

ELIO VITTORINI AND CESARE PAVESE: ESCAPE AND RETURN TO THE MOTHERLAND AND CHILDHOOD BETWEEN REALITY AND SYMBOLIC ABSTRACTION

101 Данче Стефановска

НАРАТОРИТЕ И НАРАТЕРИТЕ ВО РОМАНОТ „ПИРЕЈ“ ОД ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Danche Stefanovska

NARRATORS AND NARRATERS IN THE NOVEL “PIREY” BY PETRE M. ANDREEVSKI

КУЛТУРА / CULTURE

113 Екатерина Намичева, Петар Намичев

ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ КАКО МЕТОД НА ПРОМОЦИЈА НА АРХИТЕКТОНСКОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И НА КУЛТУРНАТА МЕМОРИЈА

Ekaterina Namicheva, Petar Namichev

VIRTUAL REALITY AS A METHOD OF PROMOTING ARCHITECTURAL CULTURAL HERITAGE AND CULTURAL MEMORY

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

125 Osman Emin

BİLİŞSEL YETENKLERİN ETKİN KULLANILMASI

Osman Emin

EFFECTIVE USE OF COGNITIVE COMPETENCIES

- 137 Gonca Al**
SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDAKİ METİNLERDE
TÜRK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ
Gonca Al
TRACES OF TURKISH CULTURE IN TENTH GRADE TEXTBOOK
OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
- 151 Gülşen Yılmaz**
GAZİ ÜNİVERSİTESİ TÖMER'E AİT DERS KİTAPLARINDA KELİME
SIKLIĞI, KELİME TEKRARI VE AKADEMİK YETERLİLİK
Gülşen Yılmaz
WORD FREQUENCY, WORD REPETITION AND ACADEMIC
COMPETENCE IN TOMER BOOKS BY GAZI UNIVERSITY
- 159 Анастасија Киркова-Наскова**
ИЗУЧУВАЊЕ ИЗГОВОР НА СТРАНСКИ ЈАЗИК: ТЕОРИСКИ ПРЕГЛЕД
Anastazija Kirkova-Naskova
TEACHING SECOND LANGUAGE PRONUNCIATION: AN OVERVIEW
OF THEORETICAL APPROACHES

- 173 Violeta Damchevska**
FUNCTION OF LEXICAL BUNDLES IN ECONOMICS RESEARCH
ARTICLES

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 187 Марија Гркова**
ДОПОЛНИТЕЛНАТА НАСТАВА – ЧЕКОР КОН УСПЕШЕН ПОЧЕТОК
НА СТУДИРАЊЕТО НА ЈАЗИЦИТЕ
Marija Grkova
ADDITIONAL TEACHING - STEP TO SUCCESSFUL START OF
LANGUAGE STUDIES
- 193 Ранко Младеноски**
МОДЕЛОТ НА СИМБОЛИКАТА ВО ТВОРЕШТВОТО НА МАТОШ
Ranko Mladenoski
THE MODEL OF SYMBOLISM IN MATOSH'S WORKS

ДОДАТОК / APPENDIX

- 207** ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

ПРЕДГОВОР

Почитувани читатели и соработници,

Благодарение на вашата заинтересираност за читање трудови, давање свој придонес со пишување и рецензирање трудови, меѓународното списание за лингвистички, книжевни и културолошки истражувања „Палимпсест“ го доживува својот осми број.

Мисијата на „Палимпсест“ е да развива соработка со универзитетите, научните работници, истражувачите и наставниците од Македонија и од другите земји во светот преку можноста во него да се објавуваат трудови на седум јазици: македонски, англиски, руски, турски, германски, француски и италијански јазик.

Во осмиот број на „Палимпсест“ во рубриците *Јазик*, *Книжевност*, *Култура*, *Методика на наставата* и *Прикази* се распределени вкупно 17 труда од автори од Македонија [Марија Леонтиќ, Виолета Јанушева, Марија Ѓркова, Надица Негриевска, Данче Стефановска, Екатерина Намичева, Петар Намичев, Осман Емин (Osman Emin), Анастасија Киркова-Наскова, Виолета Дамчевска, Ранко Младеноски], од Босна и Херцеговина [Зорана Ковачевиќ (Zorana Kovačević)], од Полска [Сара ди Џанвито (Sara Di Gianvito)], од Италија [Марчела ди Франко (Marcella Di Franco)] и од Турција [Гонца Ал (Gonca Al), Ѓулшен Ѓлмаз (Gülşen Yılmaz), Реџаи Озџан (Recai Özcan)]. На сите автори на трудовите искрено им се заблагодаруваме за разноликоста што ја внесоа со темите и јазиците на кои пишуваа. Голема благодарност и до анонимните рецензенти кои со своите забелешки даваат голем придонес во развојот на научната критика во Македонија, а истовремено го зголемуваат квалитетот на трудовите и на списанието.

Посебна благодарност до 30-те членови на Уредувачкиот одбор на „Палимпсест“ кои го презентираат списанието во својата научна средина и ни доставуваат трудови од сите континенти на светот, до членовите на Редакцискиот совет и на јазичните и техничките уредници кои во изминатите четири години докажаа дека со добра идеја и волја, коректна соработка, самопрегорен труд и здружени сили може да се креира меѓународно списание кое во иднина ќе претставува споменик на меѓународната и на мултилингвалната соработка и ризница за истражување за следните генерации.

Марија Леонтиќ, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Dear readers and contributors,

Thanks to your interest in reading the articles as well as your contribution in writing and reviewing for the journal, the international journal Palimpsest has reached its eighth issue.

Palimpsest's mission is to develop collaboration with universities, scholars, researchers and teachers from Macedonia and other countries around the world through the ability to publish papers in seven languages: Macedonian, English, Russian, Turkish, German, French and Italian.

In the eighth issue of Palimpsest there are 17 papers in seven rubrics such as Language, Literature, Culture, Teaching Methodology and Book Reviews written by Macedonian authors (Marija Leontic, Violeta Janusheva, Marija Grkova, Natica Negrieva, Danche Stefanovska, Osman Emin, Anastazija Kirkova-Naskova, Violeta Damchevska, Ranko Mladenovski), authors from Bosnia and Herzegovina (Zorana Kovačević), Poland (Sara Di Gianvito), Italy (Marcella Di Franco) and Turkey (Gonca Al, Gulsen Yilmaz, Recai Özcan). We sincerely express our gratitude to all the authors for the diversity of topics and languages they wrote in. Many thanks to the anonymous reviewers who, with their remarks, make a great contribution to the development of scientific criticism in Macedonia, and at the same time increase the quality of papers and journals.

Special thanks to the 30 members of the Palimpsest Editorial Board for presenting the journal in their scientific circles and submitting papers from all continents in the world. Special thanks also to the members of the Editorial Board, to the proofreaders and technical editors who have proven over the past four years that good ideas and willingness, proper collaboration, self-sacrifice and combined efforts can lead to the creation of an international journal that will in the future be a memorial to international and multilingual collaboration and treasury of research for the future generations.

Marija Leontic, Editor of Palimpsest

НАРАТОРИТЕ И НАРАТЕРИТЕ ВО РОМАНОТ „ПИРЕЈ“ ОД ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Данче Стефановска

Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
dance.22178@student.ugd.edu.mk

Апстракт: Трудот претставува детална анализа на нараторите и наратерите во романот *Пиреј* од Петре М. Андреевски што беше објавен за првпат во 1980 година од скопската издавачка куќа „Мисла“. Нарацијата е доминантна во епските книжевни дела. Таа претставува излагање на одредени настани во нивниот хронолошки редослед или во една специфично организирана форма определена од самиот автор. Нарацијата се реализира преку наратор кој претставува задолжителен дел од наративниот комуникациски канал, а е слушана од наратерот кој не е задолжителен ентитет во наративниот комуникациски канал. Во овој труд ќе зборуваме за улогата на нараторите и наратерите во романот *Пиреј*. Ќе се изврши дистинкција помеѓу нараторите и фокализаторите во романот за да се прикаже разликата помеѓу овие два термина.

Како општ заклучок од анализата на нараторите и наратерите во романот *Пиреј* од Андреевски се приложува тезата дека нараторите може, но не мора да бидат фокализатори. Може преку еден наратор да се прикажат повеќе гледни точки за настаните коишто се случиле. Исто така, нараторите може да станат наратери и наратерите може да станат наратори.

Клучни зборови: *нартологија, македонска книжевност, проза, фокализатор.*

1. Вовед

Во воведниот дел накратко ќе се потсетиме за термините *наратор* и *наратер*. Дискурсот претставува начин на кој настаните се прикажуваат. Сепак, за да бидат прикажани настаните мора да имаме субјект на дискурсот, т.е. наратор. Нарацијата, исто така, мора да има план на дискурсот или план на наративна трансмисија. „Раскажувањето (нарацијата), пак, се реализира преку *нараторот* (раскажувачот, наративниот глас, субјект на дискурсот). Наратор значи раскажувач (лат. *narrator*). Нараторот е, всушност, субјектот на дискурсот, оној што кажува, односно оној што раскажува за дејството, за настаните во едно книжевно дело. Поимот наратор, имено, се однесува на *наративниот глас*, односно тоа е глас кој ја презема одговорноста за раскажувачкиот исказ“ (Младеноски, 2012, стр. 26).

Цветан Тодоров го дефинира раскажувачот на следниов начин: „Раскажувачот е тој што ги отелотворува начелата врз основа на кои се донесуваат вредносни судови; тој е оној што ги прикрива или ги разјаснува

мислите на ликовите, кој нè тера, така, да ја споделиме неговата концепција за 'психологијата'; тој е оној што избира меѓу директниот говор и пренесениот говор, меѓу хронолошкиот ред и временските растројства. Нема расказ без раскажувач". (Тодоров, 1991, стр. 70). Во едно дело може да има повеќе наратори и тоа од различен тип. Нараторите често се поистоветуваат со авторите на делата што во суштина се два сосема различни термина. Авторот може да биде наратор единствено во автобиографски дела (автобиографија, автобиографско книжевно дело, дневник и слично).

Терминот *наратор* како дел од наративниот текст го вовел Џералд Принс. Ние во нашиот јазик сè уште немаме подобар термин за таа намена, иако многу книжевни истражувачи не сакаат да го прифатат или, пак, го користат терминот *слушател*. Сепак, треба да напоменеме дека тој не е задолжителен во наративниот дискурс како што е нараторот. Без наратор ние не можеме да имаме нарација и тој е задолжителен член на наративниот дискурс. За разлика од него, нараторот е избор на авторот на делото и неговата креативна способност. „Иако до неодамна им се обрнуваше недоволно внимание на нараторите, тие се исто толку важни во раскажувањето како и нараторите“. (Rimmon-Kenan, 1989, стр. 100). Нараторот е оној кому му се обраќа нараторот и тој во лингвистичката комуникација одговара на *ти*. Во класичните реалистички романи тој ретко се појавува во делата, но во современата литература се забележува негова почеста појава. Имаме дела во кои тој и нараторот си ги менуваат местата. Исто така, и за нараторот важи дека не е ограничено неговото присуство само на еден наратор во едно книжевно дело.

2. Сложената наративна структура во романот *Пиреј*

Пиреј е првиот роман на Петре М. Андреевски кој за прв пат излегува од печат во 1980 година. Насловот на романот е симболичен. Авторот го споредува пирејот со македонскиот народ и преку Лазор Ночески ни ја праќа следнава порака: „Племето наше е пиреј, вели Лазор Ночески, и не го ништи ни една војска и ни една болест. Пирејот е трескотна трева, вели, а некои ја викаат и коштрева. Ама ти колку сакаш кошкај ја, корни ја, куби ја, вели, таа пак не умира. Само малку да се допре до земјата, вели, и пак ќе се фати, ќе оживи, ќе потера. Ништо не ја ништи таа трева, вели“. (Андреевски, 1980, стр. 228). Во овој роман се чувствува „поетското“ на Петре М. Андреевски.

И покрај тоа што има безброј начини да се анализира романот и поединечно да се бараат значењата во него, ние ќе се сконцентрираме на наративната структура во романот. Романот има сложена наративна структура и претставува приказна во приказна, а ние ќе го анализираме од два аспекти. Прво ќе го земеме како целина со првата и последната глава, а потоа само како една приказна на Јон и на Велика, односно без првата и последната глава. Со ваквата анализа ќе се сменат позициите на фокализаторите во наратори и ќе се направи вистинската разлика помеѓу овие два термина.

Во повеќето трудови кои се однесуваат на романот Јон и Велика се посочувани како наратори, без да се појасни фактот дека тоа ќе се случи само ако ги немаме првата и последната глава. Во трудовите кои се однесуваат на

овој роман, особено до 1984 година, никаде не се спомнува фокализацијата, односно не се потенцира тоа дека романот земен во целост има двајца наратори (омнисцентниот и Дуко Вендија) и двајца „главни“ фокализатори (Јон и Велика) затоа што се појавуваат и други на одредени сегменти од романот. Романот има форма на реалистичен говор специфичен за ликовите до толку што дури и да не знаеме кој зборува, по самиот негов идиолект, ние го препознаваме. Во романот имаме два скриени дискурса. Едниот е дискурсот на суеверија, верувања и прикажувања, а другиот е дискурсот на мудрости. Како лик носител на дискурсот на суеверија е бајачката Маса Кулумовска, додека пак носител на дискурсот на пословици е Лазор Ночевски. Дејството на почетокот се одвива хронолошки, потоа паралелно, додека Јон е отсутен од дома, а со враќањето на Јон дома дејството повторно продолжува да се одвива хронолошки.

Наративната шема доволно говори за „модерноста“ на романот *Пиреј* како и за неговата сложена конструкција. Расказната постапка на романот се состои во тоа да се има слушател, па така сите елементи на наративниот комуникациски канал се пополнети. Романот има стенограмски модел на нарација. Тоа подразбира дека станува збор за роман со двојна нарација или „нарација во нарација“. Под стенограмски говор подразбираме говор пренесен во неговиот првобитен, изворен облик, како што бил „искажан“ во реалноста: „(...) централната ориентација на романот на Андреевски: ориентација кон стенограматскиот модел на нарација, модел што сака да го 'регистрира' и 'сними' говорот со еден речиси 'магнетофонски' метод на веројатност, еднаков на идеалот на веројатноста на фотографијата во визуелното претставување! Тоа е оној метод кој бара реалниот читател да стане имплицитен слушател и наратор, да 'влезе' со крв и месо во наративната трансмисија, да стане жив слушател!“ (Андоновски, 2009, стр. 159).

2.1. Нараторите, нараторите и фокализаторите во романот *Пиреј*

Романот започнува со омнисцентен минимален наратор, а нарацијата е во трето лице, односно се раскажува со формата „тој“. Ваквиот безличен наратор служи за да го внесе вториот наратор кој се појавува на крајот од првата глава, а тоа е Дуко Вендија, како и нараторот, Роден Мегленоски. Сознавачкиот наратор кој се појавува на почетокот од романот е убедлив. Тој ги користи описите за да нè убеди во вистинитоста на настаните. Навидум непотребните детали кои ни ги кажува, од типот „од селото излегуваа миризби од зовриен грав, од запалени буништа што смрдеа дури долу, до училиштето“ (Андреевски, 1980, стр. 9), служат за да го убедат читателот во автентичноста на она што го чита. Затоа и си даваме за право ваквиот наратор да го класифицираме како убедлив, а романот како реалистичен. Исто така, да не заборавиме да ја наведеме и фокализацијата. Во случајот станува збор за нулта фокализација, што значи дека нараторот знае и кажува повеќе од ликовите, односно тој има надмоќна позиција. Ваквиот омнисцентен минимален и убедлив наратор се јавува само во рамката на романот. Во преостанатиот дел за наратор го имаме Дуко Вендија. Ние преку раскажувањето на Дуко Вендија добиваме информации од две гледишта, од

двајца фокализатори. Инаку, како би можеле да ни раскажуваат Јон и Велика кога тие се мртви и тој факт ние го знаеме од самиот почеток на романот. „Што се однесува до ликовите и нивните актантни служби, романот покажува интересна двосмисленост. Најпрвин, постои проблем со легализација на ликовите на Јон и Велика: тие всушност и не постојат на поинаков начин освен како ментална проекција на Дуко Вендија, кој е носител на сето раскажување и кој ги обединува од инстанцата главен наратор расказите на Јон и Велика“. (Андоновски, 1997, стр. 388). Во суштина романот се заснова само на едно прашање: *Зошто Велика не го сакала Јон ни во гроб?* За да му одговори Дуко Вендија на ова прашање на Роден Мегленоски тој мора да му раскаже за сè што претходело, односно тој раскажувајќи преку две фокализации му дава право на Роден сам да го изнајде одговорот и сам да избере во што ќе верува. Доколку Дуко Вендија му раскажува само сегмент, тој може да биде погрешно сфатен, па затоа тој мора да раскаже што било пред тоа и потоа. Само со една приказна Роден не би имал целосна слика за односот помеѓу Јон и Велика, а во исто време и нивните описи за една ситуација може да бидат дијаметрално спротивни. Роден Мегленоски му дава право на Дуко Вендија за селекција на информациите, па така Дуко Вендија може слободно да раскажува, бидејќи Роден му верува, а тоа се забележува и од фактот дека додека раскажува Дуко Вендија ниту еднаш нема да го прекине.

На крајот од почетната глава безличниот наратор го најавува новиот наратор, а тоа е Дуко Вендија кој е и лик во самиот роман, како и нараторот Роден Мегленоски, кој исто така е лик во романот. Роден Мегленоски е син на Велика и Јон. Тој го замолува Дуко по завршувањето на погребот на неговата мајка да му раскаже за неговите родители. Омнисцентниот наратор не ни кажува повеќе податоци околу тоа. Зошто Роден знае малку за своите родители ние можеме само да претпоставуваме. Потоа романот продолжува со нарацијата на Дуко, но наизменично се менуваат фокализаторите. Поточно се јавуваат двајца фокализатори, Јон и Велика, кои наизменично ќе си ги менуваат позициите. Ваквата промена на раскажувачкиот глас (Јон па Велика) претставува стереоскопски ефект на раскажување. Фокализацијата од нулта станува променлива внатрешна фокализација, што значи дека преку еден наратор се презентираат две или повеќе гледни точки, односно имаме двајца или повеќе фокализатори. Според тоа, Јон и Велика се двајца фокализатори кои преку нараторот, во случајот Дуко Вендија, ќе ни раскажат што се случувало. Така ни кажува нам омнисцентниот наратор и ние тоа не смееме да го игнорираме. Затоа што романот почнува со првата глава и затоа што и рамката или фолијата е дел од романот и ние не смееме да го запоставиме тој дел кога зборуваме за романот *Пуреј*. Доколку за претходниот наратор не можеме да кажеме во која група наратори припаѓа врз основа на нивната припадност кон групата на антропоморфни битија или кон животни и неживи предмети, за Дуко Вендија можеме да кажеме дека е антропоморфен наратор. Имаме раскажување во прво лице и внатрешна фокализација, а во случајот таа е променлива. Како прв фокализатор се јавува Јон. Тој зборува во прво лице и на моменти е колеблив, но во поголем дел од раскажувањето е убедлив.

„Мајка пак, желната умре млада. Ја фати некое чудно болестиште, ѝ се поду кожата, отече целата, се набабури. Ние бевме уште мали со Мирчета, не знам колкави бевме, леба ми, јас дали имав единаесет, дванаесет години, а Мирче беше помал“. (Андреевски, 1980, стр. 19). Како втор фокализатор се јавува Велика. Таа зборува во прво лице и е убедлива во своето раскажување. „И кога свртеле на цаде, кај воденицине Чатлакови, ме здогледале мене кај што копам пченка. И ги запреле колите, ги отспрегнале коњите и седнале да ме гледат“. (Андреевски, 1980, стр. 25).

Потоа раскажувањето продолжува со внатрешна фокализација од променлив тип. Но, се појавува и трет фокализатор, а тоа е Мирче. Мирче како фокализатор го воведува Јон, односно од раскажувањето на Јон произлегува раскажувањето на Мирче. Јон и Мирче се среќаваат за време на војната и тоа како противници. Откако капетан Мирковиќ ќе му зададе услов на Јон дека доколку сака да оди неколку недели на одмор треба да му донесе бугарски војник, Јон веднаш ќе тргне во извршувањето на задачата. Војникот што ќе го фати ќе биде неговиот брат Мирче. Затоа што се немаат видено многу години, тие веднаш нема да се препознаат. Дури откако ќе почнат да разговараат тие ќе сфатат дека се браќа. Така и започнува раскажувањето на Мирче кое нам ни го раскажува Јон преку устата на Дуко Вендија. За време на одвивањето на ваквиот чин во „реалноста“ Јон добива улога на наратер, затоа што тој е слушателот на раскажувањето на Мирче. „Мирче зборува, прашува и кажува. Сака сè да раскаже и се претекнува со ноќта. Сака да го прелаже утрото. Вели: - ’Жална мајка и на мртво дете се радува’, велеше Лазор Ночески и му кажавме на босот: вака и вака: Ол’рајт штом е така – одете, ми вели, оти многу нè сакаше дека не му забушававме, ама патот не е одовде донде преку широка вода оди патот, ни вели, како ние да не сме го врвеле, ама не бре, кој може да нè запре, кога ќе те удри улавата мисла, полоша е од стечена суводолица и не гледа кај врви, (...)“. (Андреевски, 1980, стр. 129). За раскажувањето на Мирче можеме да констатираме дека е убедливо. Тој додека раскажува ни нуди детални податоци за настаните што му се случиле, како на пример имињата и презимињата на оние што со него ги осудиле на смрт со стрелање.

Во понатамошниот тек раскажувањето продолжува како што почна, наизменично. Зборува Велика, па Јон и сето тоа се повторува. Јон во своето раскажување ќе внесе уште еден фокализатор, а тоа е Бошко. Бошко е лик во романот кој се појавува во болницата. Јон во болницата ќе остане неколку месеци поради проблеми со ногата, па дури и ќе му го исечат палецот на стапалото. „Лежам така префрлен со умот, а Бошко од Сувогрло само си кажува за некаде: - Врвине, вели, кај еден напуштен логор, вака колку до нужникот надвор, а едно жешко време, вели, секакви творчиња оживиле. И каменот оживува на жешко време, вели, само тревата се суши, друго сè оживува на Горештина“. (Андреевски, 1980, стр. 212). И овде Јон ја има истата улога како во претходниот случај. Во „реалноста“ тој е наратерот на раскажувањето. Јон го слуша Бошко како раскажува, но слушаат и преостанатите пациенти што лежат во собата. Не е наведено колку точно луѓе

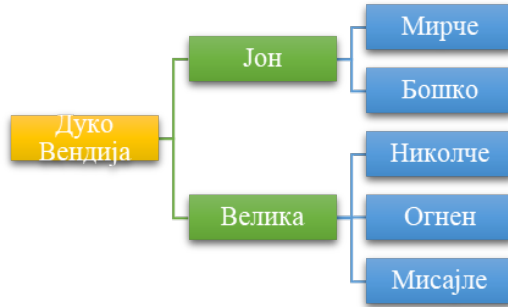
има во една соба, па затоа не можеме да констатираме колку наратели има во моментот додека раскажува Бошко.

Како и Јон, и Велика внесува фокализатор во своето раскажување, а тоа е Николче. „- Некои војници, вели Николче Валавичарот, некои војници бугарски. Првин дојдоа само десетина души, вели Николче Валавичарот и почнаа да бараат ракија, и ние им донесовме ракија и, заколете десет кокошки, велат, за секој по една, си ја редат, и ајде и кокошки им донесовме, (...)“ (Андреевски, 1980, стр. 227). Раскажувањето се одвива на планината каде што селаните се сокриле мислејќи дека ќе се спасат од неволјите што ги снашле. Додека раскажува Николче, тој има повеќе слушатели, па така имаме повеќе наратели коишто го следат неговото раскажување. Тој им раскажува на селаните како бугарските војници им го запалиле селото. Раскажува во прво лице еднина, односно имаме *раскажување во формата јас*. Имамe раскажување на Велика од гледна точка на Николче преку устата на Дуко. За цело време се истакнува и се нагласува сложеноста на структурата на романот, бидејќи имаме комплексен наративен систем. Освен што го внесува раскажувањето на Николче, Велика ќе ги внесе и Огнен и Мисајле како фокализатори. Огнен се јавува како фокализатор кога Велика и Уља одат во Битола да бараат лек за Горица која има воспаление на увото, па случајно одат кај него да се одморат од патот. Така преку спонтан разговор доаѓаат до темата за Мирче. Уља е заинтересирана за својот сопруг кого не го видела ниту чула за него со години па го потпрашува Огнен за него: „А Мирче твој, од многу војска бегаше, вели, го заробувале едни, други, вели, и на крајот бил кај Англичаните. И добро му било таму, вели, може и најдобро му било таму, оти им бил толмач на Англичаните, вели. И дека не гладувал“ (Андреевски, 1980, стр. 242). И така Огнен раскажува, а Уља и Велика слушаат. Значи, во случајов тие се наратели. Го слушаат раскажувањето на Огнен, но за разлика од Роден Мегленоски, кој како наратар нема да го прекине Дуко Вендија во раскажувањето ниту еднаш, Уља на неколку пати го прекинува Огнен во раскажувањето поставувајќи му нови прашања.

До крајот на романот имаме појава само на уште еден фокализатор. Велика во своето раскажување внесува уште еден раскажувач, а тоа е Мисајле Ковачот. Откако ќе го пронајде Јон паднат во снегот, Мисајле ќе го однесе дома, па Велика ќе го запраша да му раскаже каде го нашол Јон: „- На патон, вели Мисајле, легнал кај дабон манастирски. Снегот од една страна го топли, вели, а од друга му ја зема топлината. Си идам јас оздола, вели, на еден жванец му ги стегав колцата, му клавиав каврани, му ги опточував со шини, со обрачи и со тасои, вели, и гледам нешто ми се црнее на патот“ (Андреевски, 1980, стр. 286). Мисајле е убедлив во своето раскажување затоа што зборува детално за настанот што го раскажува. Во случајов Велика повторно се наоѓа во улога на наратар.

Веќе споменавме претходно дека романот започнува со сезнаечки наратор, но на приложената табела е прикажан само Дуко Вендија затоа што од него ќе произлезат сите нарации во романот. Преку оваа табела е направен еден шематски приказ како изгледа тоа. Значи, од раскажувањето на Дуко Вендија имаме две „гледни точки“ – едната е на Јон, а другата на Велика. Од двајцата

фокализатори имаме вметнато уште пет раскажувања и тоа две од Јон и три од Велика. Па, така, можеме да ги рангираме Јон и Велика како фокализатори од прв ранг, а Мирче, Бошко, Николче, Огнен и Мисајле како фокализатори од втор ранг.

Нараторот и фокализаторите во романот „Пиреј“

2.2 Романот *Пиреј* без „рамка“

Во овој дел од анализата треба да забораваме дека она што се кажува е расказ во расказ и да се сконцентрираме само на „главниот дел“, како да немаме наративна рамка. Иако „фолијата“ на романот е од големо значење, во многу анализи за романот *Пиреј*, без да се напомене, таа се „брише“. Многу често во анализите не ѝ се дава потребното значење на рамката на романот, па ниту се споменува сезнаечкиот наратор кој најчесто се поистоветува со авторот, ниту се внимава на тоа дека нараторот во делото е Дуко Вендија. Фактот дека во рамката на романот се напоменува како наратор Дуко Вендија се запоставува и како наратори во делото се посочуваат Јон и Велика. Веќе претходно напоменаваме дека Јон и Велика се фокализатори. Тие за време на одвивањето на дејството на раскажувањето се починати и не може да раскажуваат како тоа што го прави Дуко Вендија којшто седи покрај Роден Мегленоски (физички е присутен) и му раскажува нему преку „гледната точка“ на Јон и на Велика. „Од друга страна, тие ’ликови‘ во расказот на Дуко Вендија добиваат паралелно, свои ’пасажи‘, односно, Дуко Вендија на еден мошне прецизен начин го цитира идиолектот на Јон, а потем идиолектот на Велика (стереоскопски ефект на раскажувањето). Тоа пак, значи дека тие, во најдобар случај (ако се ’заборави‘ фактот дека постојат само како ментални проекции на Дуко Вендија) постојат како носители на дискурси, односно – како наратори на ’своите‘ партии од романот (најпрвин раскажува Велика, потем Јон, и така натаму)“. (Андоновски, 1997, стр. 388). Единствен случај кога Јон и Велика можеме да ги определиме како наратори е доколку ја „избришиме“ рамката на романот, а со тоа и сите податоци кои ги црпише од таму. Треба да го забораваме сознанието дека Велика е почината, дека Роден Мегленоски бара од Дуко Вендија да му раскаже за неговите родители, треба да забораваме дека Дуко Вендија раскажува. Ете дури тогаш ќе можеме да кажеме дека Јон и Велика се наратори во делото, но само во тој случај, а никако додека ја имаме рамката на романот.

Во таа смисла, како прв наратор се јавува Јон. Тој раскажува во прво лице еднина. Фокализацијата е променлива (варијабилна) затоа што имаме двајца наратори кои најизменично ја водат нарацијата, односно двајца фокализатори. Јон како наратор е најчесто убедлив, но во неколку наврати и колеблив. „А татко беше голем мајстор за делкање. Ама јас малку го паметам, само како дете го паметам. Беше есено време и во гумното обделкуваше еден влег платици. Паче, тука беше и Давиде Недолетниот. Јас не знам дали имав десетина години, а Давиде беше, речиси, момчарак, ама ништо не му помагаа годините“. (Андреевски, 1980, стр. 15). Исто така, бидејќи знаеме кој е нараторот, можеме и да го класифицираме според припадноста кон групата на антропоморфни битија или кон животни и неживи предмети. Биејќи Јон е човек, тој е антропоморфен наратор.

Следен наратор кој се јавува е Велика. И таа раскажува во прво лице еднина и е антропоморфен наратор. Велика е убедлив наратор: „И велам, копаме така наредени меѓу огништата од пченката, а мотиките само с'скаат само касаат од земјата. Јас тогаш бев многу јака и работата се плашеше од мене. Мислам само Господ беше поработлив од мене. Ракавите, завртени, ми пукаат на рацете, ко кунци, ко бории“. (Андреевски, 1980, стр. 25).

Наизменичната нарација на Јон и Велика се протега низ целиот роман. Тие се „главни“ наратори во романот, но повремено во нивните пасуси се појавуваат фокализатори, односно од нивните усти раскажуваат други ликови од романот. Па така, Јон и Велика стануваат наратори. Всушност, тие раскажуваат настани во кои тие се слушатели, но раскажувањето се врши во прво лице еднина, па затоа велеме дека преку устите на Јон и Велика раскажува некој друг.

Прв фокализатор што ќе биде внесен од страна на Јон во романот е Мирче. Тој е „среќниот“ војник што Јон ќе го зароби за да си заслужи неколкунеделен одмор. Сепак, не велат за бадијала *крвта вода не бидува*. Кога ќе се препознаат, Јон нема да има храброст сопствениот брат да го предаде на капетан Мирковиќ и ќе се разделат таму каде што се сретнале. За време на ноќта којашто ќе ја поминат заедно, Мирче на својот брат Јон ќе му раскаже што сè поминал и како станал бугарски војник. Па така, Мирче ќе раскажува, а Јон ќе слуша. Мирче во своето раскажување е убедлив, а Јон е заинтересиран наратор кој ќе го ислуша брата си без ниту еднаш да го прекине во неговото раскажување. „Вели: 'Сиромавиот никаде нема роднини', велеше Лазор Ночески и стана што стана на бродот, а бродот не го пуштаат одоздола, од кај нас, имало војска, имало војни, а таму ни рекоа дека сè е ослободено, сега мораме да вртиме околноокол, откај Црно Море, откај Бугарија, прпа, прпа, допаткавме до Бугарија, ама немаме пасоши, свиденија, никакво книже, оти ние знаеме дека ќе влеземе во слободна Македонија (...)“. (Андреевски, 1980, стр. 130). Следен фокализатор кој ќе го внесе во своето раскажување Јон е Бошко. Бошко и Јон се во иста соба во болницата или подобро кажано на пунктот за прифаќање ранети војници над Живојно, кон Битола. Таму во собата Бошко раскажува: „Нешто зборуваат, не се гледаат меѓу себе, а меѓу себе зборуваат. Се држат за глава, на некои им тече крв од носот, им се разлива по предниците. А не запираат со зборување, вели. Сè нешто бладаат,

вели, јазикот им е сув и црн, (...)“ (Андреевски, 1980, стр. 212). И така Бошко раскажува, а Јон слуша, но слушаат и преостанатите што се наоѓаат во просторијата со нив. Ние немаме податок за да наведеме точно колку наратели имаме во случајов и го знаеме само Јон, па затоа ќе кажеме дека имаме повеќе наратели меѓу кои е и Јон. Освен Мирче и Бошко други фокализатори во раскажувањето на Јон не се јавуваат.

Исто како и Јон, и Велика во својата нарација внесува фокализатори. За разлика од него, таа ќе внесе тројца фокализатори и тоа Николче, Огнен и Мисајле. Прв во раскажувањето на Велика, а трети по ред од почеток на романот, како фокализатор се јавува Николче. „(...) гледај како се свире, му вели и ја две гајдата одново, му се црват образите, му се шират како и гајдата, и војниците стануваат, се фаќаат околу трпезите црквински, пијана работа, во дворот пред гробиштата се фаќаат, и после нè тераат и ние да играме, (...)“ (Андреевски, 1980, стр. 227). Раскажувањето на Николче произлегува од раскажувањето на Велика и затоа за него велеме дека е фокализатор, а не наратор. Не можеме да кажеме дека тоа ни го раскажува Велика затоа што се раскажува во прво лице еднина и забележуваме дека раскажувачот бил присутен на настанот за којшто зборува. Велика е слушател на раскажувањето на Николче како и преостанатите селани кои се наоѓаат на местото каде што тој раскажува. Затоа Велика е наратор и наратер, а Николче фокализатор. Доколку раскажувањето се одвиваше без фокализатор, нарацијата на Велика ќе звучеше вака: „(...) тогаш му рекол да гледа како се свире и зел да ја две гајдата одново, образите му црвенееле и му се ширеле како и гајдата, и војниците станале, се фатиле околу трпезите црквински, пијана работа, се фаќале во дворот пред гробиштата, и после ги терале и нив да играат, (...)“ (Андреевски, 1980, стр. 243). И како трет и последен фокализатор кој се јавува во раскажувањето на Велика е Мисајле Ковачот. Тој раскажува за тоа како го нашол Јон во снегот, па го донел дома: „И малку се уплашив, вели. Чинам пооди и пак поступи се. Подоближи се, па поврати се. Мајката, мечка ли е, волк ли е, вели, знам со снегот и волците слегуваат“ (Андреевски, 1980, стр. 286).

3. Заклучок

Од извршената анализа можеме да заклучиме дека романот *Пиреј* од Петре М. Андреевски има сложена наративна структура од аспект на улогата и функцијата на нараторите и на наратерите. Имено, како што покажавме погоре, во романот има двајца наратори (сознаечкиот и Дуко Вендија) и седум фокализатори од кои двајца „главни“ фокализатори (Јон и Велика) и уште пет фокализатори кои се јавуваат во мали сегменти од романот (Мирче, Бошко,

Николче, Огнен и Мисајле). Имаме еден „главен“ наратер – Роден Мегленоски. Како што покажа анализата, во сегменти од романот има и други наратери. Наратер на Мирче е Јон. Во раскажувањето на Бошко имаме повеќе наратери меѓу кои и Јон. Наратери во раскажувањето на Николче се група селани меѓу кои и Велика, додека пак во раскажувањето на Огнен се Уља и Велика. И кај последниот фокализатор Мисајле, наратер е Велика. Од ова можеме да добиеме еден општ заклучок дека нараторите може, но не мора да бидат фокализатори. Преку еден наратор може да се прикажат повеќе гледни точки за настаните коишто се случиле. Исто така, нараторите може да станат наратери. Како што можеме да забележиме од анализата на романот, освен сезнаечкиот наратор кој се појавува само во рамката (фолијата) на романот, преостанатите се ликови во романот. Имаме ликови во улога на наратор, наратер и фокализатор.

Библиографија

1. Андоновски, Венко (1997). *Структурата на македонскиот реалистичен роман*. Скопје: Детска радост.
 2. Андоновски, Венко (2009). *Воскресението на читателот*. Скопје: Табернакул.
 3. Андреевски, Петре М. (1980). *Пиреј*. Скопје: Мисла.
 4. Младеноски, Ранко (2012). *Наратологија*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет.
 5. Тодоров, Цветан (1991). *Поетика*. Превод од француски Атанас Вангелов. Скопје: Наша книга.
- *
6. Rimmon-Kenan, Shlomith (1989). *Naracija: razine i glasovi*. Zbornik tekstova: *Uvod u naratologiju*. Čakovec: Zrinski.

Danche Stefanovska
Goce Delchev University, Stip

Narrators and Narraters in the Novel "Pirey" by Petre M. Andreevski

Abstract: The paper presents a detailed analysis of the narrators and narraters in the novel *Pirey* by Petre M. Andreevski which was published for the first time in 1980 by the publishing house Misla. Narration is dominant in the epic literary works. It is a presentation of certain events in their chronological order or in a specifically organized form determined by the author. The narration is realized through a narrator which is a mandatory part of the narrative communication channel, and is heard by a narrater which is not a mandatory entity in the above-said channel. This paper discusses about the role of narrators and narraters in the novel *Pirey*. In order to illustrate the distinction between narrator and focalizer in general, there will be an actual distinction done between those two terms in the novel.

As a general conclusion from the analysis of the narrators and narraters in Andreevski's novel *Pirey*, the thesis is that the narrators can, but do not have to be focalizers. Multiple points of view can be shown regarding the events that happened through a narrator. Narrators can also become narraters and narraters can become narrators.

Keywords: *narratology, Macedonian literature, prose, focalizer.*

ГОД. IV
БР. 8

ПАЛІМШЭСТ

РАЛІМРSEST

VOL. IV
NO 8

